

ИСТОРИЈА МЕДИЦИНЕ / HISTORY OF MEDICINE

Срби на Корзици у Великом рату – 1. део

Славица Поповић-Филиповић

Секција за Историју медицине Српског лекарског друштва, Београд, Србија

САЖЕТАК

Историографија српског народа из Великог рата одала је дужно поштовање великим биткама и славним победама, није изоставила голготу повлачења српске војске и народа, Солунски фронт и друге фронтове. Мање је позната судбина 35.000 српских регрута, расељених младих људи, сага српске избегле колоније широм европских простора и даље.

Циљ овог рада је да истакне судбине српских избеглица на Корзици и ода признање њиховим исцељитељима, који су долазили са различитих страна света као представници дипломатских, хуманитарних и медицинских мисија Србије, Француске и Велике Британије. Живот избегле српске колоније на Корзици у Француској био је организован залагањем представника краљевске Српске владе у Француској, Француског комитета за помоћ рањеницима, болесницима и избеглицима, Српског потпорног фонда, Болница шкотских жена, локалних власти и бројних појединаца на Корзици. Посебно је истакнута Болница шкотских жена на Корзици, која је за српске војнике и српске избеглице организовала Јединицу Корзика, са седиштем у Ајачу, изоловану болницу у Лазарету, док су амбуланте и диспанзери били распоређени по селима. У време када се обележава стогодишњица од Првог светског рата узвраћамо захвалност за посвећеност и пожртвовање свим странама, посебно Болници шкотских жена и др Елси Инглис, оснивачу и руководиоцу ове медицинске мисије.

Кључне речи: Први светски рат; француска медицинска помоћ; Српски Црвени крст; Српски потпорни фонд; Болнице шкотских жена; Корзика; Србија; Елси Инглис

УВОД

Да судбине српских регрута нису остале потпуно анонимне и заборављење потврђују књиге „Српске избеглице у Првом светском рату (1914–1921)“ [1] и „Срби на Корзици“ [2], пријатељство града Шапца и Корзике, изложба сликара Милана Милића (1889–1961) у Пријепољу и на Корзици, изложба Владислава Петковића Диса (1880–1917), чувеног српског песника, у Културном центру Србије у Паризу... Да ли смо овим испунили своју обавезу према временима прошлим и оним која долазе...? Остало је питање да ли можемо или умемо више да учинимо како памћење на милионске жртве српског народа, скоро трећину укупног становништва или чак 60% страдале мушке популације у борбама, епидемији пегавог тифуса, у повлачењу, расељању и заробљеничким логорима у Првом светском рату, не би потонуло у бездан времена и заборав.

О великој голготи српског народа у Првом светском рату огласили су се страни дипломатски представници, истакнути политичари, писци, новинари и апеловали за помоћ малом српском народу. Али одјекнуле су и речи добровољних болничарки, које су доласком у Србију упознале и заволеле српски народ:

„Српски војник је храбар. У храбрости нико не може да га превазиђе, он је напросто неустрашив и на смрт гледа с презиром, што не значи и да жели да умре пре суђеног часа.

Он воли живот, ведрину и радост, али ако га дужност чека, а смрт прети, он иде преко препрека и то не само што не одустаје од тога већ чак ни израз лица не мења. Он зна како се умире – то је више него храброст, то је узвишеност“, писала је Олив Олдриц, која је боравила у Србији 1915, у саставу Треће јединице Српског потпорног фонда у Крагујевцу, под управом госпође Мабел Стобарт [3].

Циљ овог рада је да истакне судбине српских избеглица на Корзици и ода признање њиховим исцељитељима, који су долазили са различитих страна света, а посебно је истакнута Болница шкотских жена на Корзици, која је за српске војнике и српске избеглице организовала Јединицу Корзика, са седиштем у Ајачу, изоловану болницу у Лазарету, док су амбуланте и диспанзери били распоређени по селима.

ФРАНЦУСКИ КОМИТЕТ LA NATION SERBE EN FRANCE У ПОМОЋ СРПСКОМ НАРОДУ

Велики број појединаца је слао помоћ или долазио да помогне одбрану Србије, од 29. јула 1914, када је Аустроугарска објавила рат Србији. Организована медицинска и материјална помоћ почела је да пристиже после апела Српске владе, објављеног у Тајмсу, 2. новембра 1914. Апел је упућен савезничким и неутралним земљама, хуманитарним организацијама и појединцима у

Received • Примљено:
July 4, 2017

Revised • Ревизија:
August 25, 2017

Accepted • Прихваћено:
August 31, 2017

Online first: September 8, 2017

Correspondence to:

Slavica POPOVIĆ-FILIPović
Ul. Koste Jovanovića 69/2
11040 Belgrade, Serbia
bobflip@yahoo.com

свету, а у њему је наведено да су српској војсци и народу потребни лекари, бројно медицинско особље, санитарски материјал, храна, одећа, обућа, свака пријатељска помоћ. Да је апел наишао на велику подршку у свету потврђује чињеница да су у 45 земаља формирано одбори за помоћ Србији.

У време велике епидемије пегавог тифуса Србија је ангажовала својих 450 лекара од којих је преко трећина страдала у борби против пегавог тифуса. У помоћ српском народу укључили су се поједини страни лекари, чланови медицинских мисија из разних земаља, добровољци, лекари по уговору, медицинари... Међу првим пријатељским земљама одазвале су се и послале своје медицинске мисије Русија, Велика Британија, Француска, Грчка, Холандија, Данска, Америка, а материјална помоћ стигла је из далеке Канаде, Јапана, Индије, Аустралије, Новог Зеланда, Јужне Америке...

У Србији су вођене битке на Церу, Мачковом камени и Сувору, а њихове победе одјекнуле су захваљујући Анрију Барбију (*Henry Barby*, 1873–1935), француском писцу и новинару, који је извештавао из Србије. Са првим руским и британским медицинским мисијама у Србију је стигла група француских добровољаца – девет лекара, који су распоређени по унутрашњости Србије. Почетком септембра 1914, Француска је водила „битку живота“ на реци Марни, за одбрану Париза и целе земље. Мада је и сама Француска имала велика ратна разарања и бројне избеглице, у пролеће 1915. године француска влада је званично послала санитарску помоћ Србији.

Четвртог марта 1915. године стигла је војносанитетска мисија са сто чланова, предвођена пуковником др Жобером, која је у свом саставу имала 25 лекара инфектолога, бактериолога и епидемиолога, 75 медицинских сестара и болничарки. Санитетска медицинска мисија била је лоцирана у Нишу, али целокупно особље је било распоређено у селима и градовима широм Србије. Друга француска санитарска медицинска мисија, под управом професора др Гастуа, стигла је 26. марта (6. априла) 1915. и одмах се укључила у организовано сузбијање велике епидемије пегавог тифуса. Истовремено је послата једна лекарска комисија у Ваљево, којом је руководио др Ернест Консеј (*Dr. Ernest Conseil*, 1879–1930), чувени инфектолог и епидемиолог. Др Консеј је био члан истраживачког тима професора Шарла Никола (*Charles Nicolle*, 1866–1936), француског нобеловца, који је 1909. године открио да пегавац преносе ваши. Једна француска пољска болница, под управом др Бертрана, радила је у Београду. Крајем 1915. године све француске санитарске медицинске мисије повукле су се са српском војском преко Црне Горе и Албаније. Француска влада је наставила да пружа велику медицинску помоћ српској војсци на Крфу, на Солунском фронту, у Тунису и Алжиру.

Миленко Веснић (1863–1921), дипломатски изасланик Србије у Паризу, 19. јануара 1915. године обавестио је српску владу да је на иницијативу председника француске републике и белгијског краља формиран Велики одбор за помоћ рањеницима, болесницима и избегли-

цама у Белгији, Србији, Француској и Црној Гори, са предлогом да српски краљ Петар I Карађорђевић буде покровитељ одбора. Тада се француска штампа огласила насловима: „Немојмо само да се дивимо Србији већ јој помозимо“. Широм Француске, налогом Министарства просвете у свим школама, од основних до универзитета, 26. марта 1915. је одржан „Српски школски дан“. У бројним добротворствима, у циљу сакупљања помоћи за српски народ, треба истаћи Одбор париских госпођа, велики број добровољаца филантропа, бројне манифестације, посебно „Српски дан са прославом Видовдана“ (*La Journée Serbe, Anniversaire de la bataille de Kosovo*), који је одржан 25. јуна 1916. у Паризу. Историја је забележила речи француског маршала Жозефа Жофра: „Повлачење наших савезника Срба, под околностима под којима је извршено, превазилази по страхотама све што је у историји као најтрагичније забележено“.

У Француској је још од јануара 1915. деловало Француско-српско друштво, које је себи поставило задатак да организује помоћ угроженом српском народу, посебно избеглицима. Друштво се истовремено ангажовало на оснивању Универзитетског комитета, преко кога би се пружала стручна помоћ српској омладини. Господин Луј Лиар, ректор Париског универзитета био је председавајући, док је улогу секретара обављао Куле, директор националног бироа за универзитете и школе. Представници српске стране били су: председник Српске краљевске академије Јован Жујовић (1856–1936), ректор Београдског универзитета Ђорђе Станојевић (1858–1921) и доцент Велике школе Милета Новаковић (1878–1940).

Све време Првог светског рата Краљевина Србија је као савезник Француске имала добре односе са њом који су се огледали на свим пољима. У том периоду потписано је неколико декларација и конвенција: Конвенција о школовању српских ђака у Француској 1916, потписана на Крфу, и Уредба о школовању и васпитавању српске школске омладине у Француској, донета на Крфу 1917 [4].

Значајно место имао је француски комитет, под називом *La Nation Serbe en France*, који је имао улогу бироа за обавештавање и помоћ Србима. У свом саставу имао је Добротворни комитет, Акциони комитет, Биро и Секретаријат, а Одбором су председавала два посланика – Огист Боп, француски политичар и новинар, и Миленко Веснић, „грансењор српске дипломатије“. Комитет са преко 80 чланова чиниле су угледне личности јавних политичких, научних и културних институција обе земље. Захваљујући њиховом ангажовању, на хиљаде српских избеглица нашло је уточиште у Француској, а велики број српских ученика и студената, посебно студената медицине, школовао се у лицејима и на универзитету у Паризу, Фонтенблоу, у местима француског југа, на обалама Женевског језера, у Лиону, Бордоу, Жуванију, Бресту, Тулузу, Греноблу, Ансију, Ајачу [5]. Плејада познатих српских лекара је завршила студије медицине у Француској: др Нико Миљанов, др Димитрије Јовчић, др Александар Ђорђевић, др Атанасије Пуљо, др Милош Н. Ђорић,

др Веселин Крајчић, др Радомир Хаџи-Павловић, др Божана Бартош, др Даринка Крстић, др Десанка Стојиљковић, др Софија Љешевић и други.

ВЕЛИКО ПОВЛАЧЕЊЕ И ПОСЛЕДИЦЕ НАЈВЕЋЕ СРПСКЕ ГОЛГОТЕ

Крајем 1915. године у великом повлачењу српске војске преко Црне Горе и Албаније, повлачили су се српска војска, народ, страна дипломатска представништва, медицинске мисије, српске болнице... Ово сведочанство настало је из пера енглеске болничарке Олив Олдриџ, која је са српском војском поделила голготу повлачења а своју књигу посветила српском народу.

„Три недеље су нам довозили рањенике возилима и волујским колима. Људи су имали грозне ране, само грубо привијене на бојишту, а били су исцрпљени од глади и жеље за сном; стизали су и дању и ноћу. Изгледало је као да дугачка колона волујских кола нема краја. У почетку нешто је и могло да им се обезбеди, ако ништа више бар чистије рубље и кревети. Касније, пристизали су у толиком броју да смо вреће и саргије пунили гранчицама. Душеци су узимани од оних који су имали и душек и кревет и давани онима који нису имали ни једно ни друго. По поду су били прострсти сено, слама и ђебат, а неки рањеници су морали да остану на носилима на којима су их донели. Други су положени на го под једва довршено одељења. Било је људи свих годишта – неки су били сасвим млади момци...

Тек што би ти људи стигли у болницу и, чинило се, таман пре него што би јели и одморили се, наредник би пролазио кроз одељења и издавао наређење да сви који могу да ходају морају да напусте болницу у одређено време. Без обзира какве су им биле ране, све док су могли да стоје и док им је у глави било довољно бистро да могу да одрже равнотежу, морали су да иду, и људи, којима је био потребан сан и одмор, поново су улазили у своју прашњаву, прљаву, крвљу умазану одећу и мада то тада нису знали, одведени право доле до албанске обале и што даље од непријатеља... Колоне њих завојима увијених и сломљених људи су, поред свих других, прекривале друм који је водио југозападно од Крагујевца.

Наше мисли су се стално враћале на српске војнике које смо оставили на тој негостољубивој албанској граници. На људе који су превалили дугачак пут од Крагујевца и који су, не предајући се, подносили немаштину и опасности; људе који су били гладни, уморни и исцрпљени, без одговарајуће одеће и опреме, људе чије су се чизме малтене распале. Током целог тог дугог путовања ми смо сваким кораком биле све ближе нашим кућама, а они све даље од својих...“ [3].

СРПСКА КРАЉЕВСКА ВЛАДА У ЗБРИЊАВАЊУ СРПСКЕ ИЗБЕГЛЕ КОЛОНИЈЕ

Повлачење српске војске преко Црне Горе и Албаније било је праћено великим бројем избеглица. Острво

Крф је била прва лука спаса, али и место где су сумиране жртве голготе повлачења. На острво Крф стигло је 135.000 српских војника, за Бизерту је пребачено 12.000, а од глади, болести и непријатељске руке страдало је више од 243.000 људи. У тој бесконачној колони избеглица било је око 35.000 регрута, које родитељи нису смели да оставе на немилост непријатељу. На Крфу, особље Моравске сталне војне болнице из Ниша поставило је прву српску пољску болницу у Ипсосу. Острво Крф је било и место где је извршена реорганизација српске војске и српског војног санитета пре преласка на Солунски фронт. Каснијим договором у Паризу, српске болнице на Солунском фронту радиле су по француском моделу.

Мада се српска влада и војска повукла из Србије, са боравком у избеглиштву реорганизовала се и обновила рад својих установа и институција. Априла 1916, на Крфу је обновљен рад Друштва српског Црвеног крста, залагањем чланова Главног одбора Ванлића, Спасића, Милосављевића и др Милоша Борисављевића (1855–1934), који је већ у својству председника Друштва помагао формирање привремене Моравске војне болнице у Скадру. У периоду 1915–1918, српска влада је обновила многе своје институције у изгнанству: међу првима обновљено је Друштво српског Црвеног крста на Крфу, мало доцније обновљен је одбор Црвеног крста у Бизерти (Африка). У Лондону су организовани Српски потпорни фонд и Одбор српског Црвеног крста, који су радили при Посланству Краљевине Србије. Миленко Веснић је био творац Француско-српског друштва, које је успешно радило у Паризу. Јелена Лозанић је заједно са Мадел Грујић, у име Српског Црвеног крста, обишла Канаду и Америку и промовисала борбу српског народа. У Јапану је образован Јапанско-српски комитет, којим је руководио професор Душан Тодоровић. У Холандији је формирано Холандско друштво за помагање српских ратника и народа. Тодор Димитријевић се ангажовао на прикупљању помоћи у Јужној Америци. У Русији, Мирослав Спалајковић се ангажовао на прикупљању помоћи и оснивању Прве српске добровољачке дивизије. Бројни појединци учинили су много на повезивању народа и на пољу филантропије: Михаило Пупин, Мадел Грујић, Беси Христић, Ани Христић и други. Српски национални савез, који је објединио сва женска хуманитарна друштва Србије, постао је равноправни члан Међународног женског савеза, па тако дао свој посебан допринос на међународном плану. Делфа Иванић, Љубица Луковић и Надежда Петровић – чланице Кола српских сестара у Србији, прошириле су своју мисију ван граница земље, па су тако формирана Кола српских сестара широм света. Са Крфа, 1. маја 1916, послао је чувени Проглас пријатељима српског народа у целом свету:

„Историја света не памти већу трагедију од оне коју је доживео српски народ... У неравној борби српска војска, бранећи и заливајући крвљу сваку стопу земље, мораде напустити своју отаџбину. Народ је у ту горку чашу искушења стоички испио и српски војници: голи, гладни, премрзли и измождени, нису ни онда изневерили

своје савезнике. Српско друштво Црвеног крста остало је без икаквих средстава да би могло своју хуману и хришћанску потпору и даље указивати: зато се обраћа свима којима српска ствар и српство леже на срцу“ [6].

По неким проценама у Француској је за време Првог светског рата боравило на хиљаде српских исељеника и избеглица свих старосних група. У то време деловао је велики број програма – од црквених, занатских, потпорних до низа студентских, ђачких и других. Српска заједница у Француској издавала је преко двадесет листова. На Корзици је покренут лист „Српски орлић“, а у Паризу лист „Скерлић“. За другу генерацију српских исељеника у Француској излазило је месечни часопис на француском језику под називом *La Patrie Serbe*. Само у периоду 1914–1916. у Француској је штампано преко хиљаду брошура, публикација и књига, које су се односиле на српске поданике.

Са сталним повлачењем све већег броја српских избеглица на југ, становништво Битоља, Ђевђелије, Охрида, северне Грчке и Солуна се увећало петоструко. Та бесконачна колона избеглица долином реке Вардара с једне стране и Ибра с друге није тражила само збег, заклон и храну већ им је била потребна и лекарска нега.

Француска влада је избеглицама организовала бесплатан превоз до Марсеља и Корзике. Комитет Болнице шкотских жена донео је одлуку да отвори једну болницу у Ајачу, на Корзици, а касније је основана друга болница санаторијум у Саланшеу, у Француској.

На иницијативу сэра Едварда Бојла (*Sir Edward Boyle*) – представника Српског потпорног фонда и његове мајке леди Бојл (*Lady Boyle*), др Мери Блер (*Dr. Mary Blair*), лекарке из Болнице шкотских жена, и др Ђоке Ђурића, представника српског санитета, донета је хитна одлука за евакуацију бројних избеглица. Француска се одазвала да помогне и понудила Корзику за спас и смештај, а уз то и бесплатан превоз до острва. Док је сер Бојл, уз помоћ француског комитета, организовао транспорт преко 6.000 избеглица од Егејског до Средоземног мора, др Мери Блер је окупуљала болничко особље и набављала санитарски материјал, притом се залагала да избеглице понесу своје пртљаге са преосталим успоменама из дома и домовине.

СРПСКИ ПОТПОРНИ ФОНД

Оснивање Српског потпорног фонда (СПФ) (*the Serbian Relief Fund*, 1914–1921) 23. септембра 1914. у Лондону покренули су пријатељи српског народа у Великој Британији. Деловање фонда одржавано је добровољним прилозима народа Британије и земаља британског Комонвелта (Канаде, Аустралије, Новог Зеланда, Индије, Јужне Африке и других). Седмогодишње деловање фонда резултирао је донацијом од 790.000 фунти стерлинга, и у санитарском и другом материјалу у вредности од 250.000. фунти стерлинга.

Оснивање овог хуманитарног фонда подржале су угледне личности британског друштва: Роберт Вилијам Ситон-Вотсон (*Robert William Seton-Watson*,

Слика 1. Леди Лејла Паџет (1881–1958) и др Слободан Јовановић (1869–1958)

Figure 1. Lady Leila Paget (1881–1958) and Dr. Slobodan Jovanović (1869–1958)

1879–1951), угледни историчар и новинар Тајмса, Лојд Џорџ (*Lloyd George*, 1863–1945), познати политичар, Хенри Викам Стив (*Henry Wikham Steed*, 1871–1956), главни уредник у Тајмсу, сер Артур Џон Еванс (*Sir Arthur John Evans*, 1851–1941), професор археологије на Универзитету Оксфорд, сер Чарлс Вилијам Чедвик Оман (*Sir Charles William Chadwick Oman*, 1860–1946), професор историје на универзитету Оксфорд, Џорџ Маколи Тривељан (*George Macaulay Trevelyan*, 1876–1962), предавач историје на универзитету Кембриџ, Харолд Темперли (*Harold William Vazeille Temperley*, 1879–1939), историчар на Кембриџу, А. Тејлор (*A. H. E. Taylor*), историчар, Волтер Харингтон Кроферд-Прајс (*Walter Harrington Crawford Price*, 1881–1967), новинар, сер Валентин Чирол (*Sir Valentine Chirol*, 1852–1929), новинар Тајмса, и други.

У афирмацији и кампањи за српски народ велику улогу, поред поменутих историчара, политичара, новинара, писаца, имали су српски интелектуалци у Енглеској, који су били најбољи представници и тумачи српске културе и историје. Били су то: принц Алекса Карађорђевић и принцеза Карађорђевић, Мабел Данлоп Грујић (*Madam Mabel Gordon-Dunlop Grouitch*, 1881–1956), са супругом Славком Грујићем (1871–1937), познатим српским дипломатом, Чедомиљ Мијатовић (1842–1932), историчар, политичар, дипломага, писац, Богдан Поповић (1863–1944), професор и писац, Павле Поповић (1868–1939), књижевни историчар, критичар, професор, отац Николај Велимировић (1880–1956), Војислав М. Јовановић (1884–1968), књижевни историчар, Милан Ђурчин, књижевник, Тихомир Ђорђевић (1868–1944), историчар, етнолог, Слободан Јовановић (1869–1958), правник, социолог, историчар и новинар (Слика 1), Ђргур Јакшић, историчар, др Светислав Стефановић, госпођа Елизабет Беси Христић, писац, са ћерком Ани Христић, новинарком, као и други бројни интелектуалци који су заступали политику уједињења и хуманизма.

Под традиционалним патронством Краљице (*Her Majesty the Queen*), са председником епископом Лондона (*the Lord Bishop of London*), председавајућим господином Бертрамом Кристијаном (*Bertram Christian*), почасним благајником сером Едвардом Бојлом (*Sir Edward Boyle*), почасним секретаром Робертом Виљамом Ситон-Вотсоном (*R. W. Seton-Watson*), потпредседницима: *H. E. Cardinal Bourne, the Earl Curzon of Kedleston, the Lord Bishop of Oxford, Rt. Hon. H. H. Asquith, M. P., Rt. Hon. A. Bonar Law, M. P., Rt. Hon. Austen Chamberlain, M. P., Rt. Hon. Winston Churchill, M. P., Rt. Hon. Herbert Samuel, M. P., Rt. Hon. D. Lloyd George, M. P., Rev. G. Campbell Morgan, D. D., Rev. F. B. Meyer, D. D., Mr. Noel Buxton, M. P.*

У циљу ефикаснијег деловања, СПФ је формирао почасни и извршни одбор, али истовремено именоввао своје изасланике у Великој Британији и у земљама Комонвелта. Извршни одбор, који је деловао у Лондону, био је у саставу: Леди Пеџет (*Lady Paget*) (Слика 1), госпођа Гертруда Карингтон Вајлд (*Mrs. Gertrude Carrington Wilde*), Леди Гроган (*Lady Grogan*), Леди Бојл (*Lady Boyle*), госпођа Ситон-Вотсон (*Mrs Seton-Watson*), Корнелија леди Вимборн (*Cornelia Lady Wimborne*), госпођа Елизабет Беси Христић (*Madame Elizabeth Christitch*), војводе, војвоткиње, даме и друга господа. Делокруг рада се кретао од организовања и слања медицинских мисија у Србију до помоћи српског народа у време окупације, евакуације и емиграције. Фонд је организовао пет медицинских јединица и послао их у Србију у време епидемије пегавог тифуса: прва и друга јединица су деловале у Скопљу, трећа у Крагујевцу, четврта у Београду и пета у Пожаревцу. Истовремено, од фонда је стигла помоћ од 50.000 франака за набавку санитарског материјала. Фонд се такође бринуо о школовању 300 српске деце, која су боравила у Лондону, Кембриџу, Оксфорду, Глазгову, Единбургу, Бирмигену, Лиџу и другим градовима.

СПФ је помагао рад Друштва српског Црвеног крста и комитете Болнице шкотских жена и подржао српску војску и српске избеглице на свим фронтима: у Србији, на Солунском фронту, на Корзици и у Француској, у Бизерти (Африка), у Алжиру, на Руском фронту и Добруци.

После ослобођења подржао је организацију болница СПФ у Краљевини СХС, заједно са Колом српских сестара отворио је радионице у 15 места Србије, изградио Енглеско-српски дом за ратну сирочад у Нишу, залагао се за отварање других сиротишта. Поред Фонда Св. Јелене за ратну сирочад (*the St Helene Fund for Children*), који је радио у Лондону, при српском поштанству деловали су: Фонд Српског друштва Црвеног крста (*the Fund of the Serbian Red Cross*), Специјални фонд београдског митрополита (*the Special Fund of the Metropolitan of Serbia*) и Српски скупштински фонд за помоћ (*the Serb Parliamentary Relief Committee*).

Успеху СПФ допринео је велики број хуманиста, који су године свог живота посветили хуманитарном раду у фонду: *Lady Boyle, Sir Edward Boyle, Mrs Carrington Wilde, Lady Grogan, Mrs. Seton Watson, Lord*

and Lady Cowdray, Lady Paget, Dr. James Berry, Mrs Mabel Dunlop Grujich, Mrs. Elizabeth Christitch, Miss Annie Christitch и многи други [7].

МАРГАРЕТ МАКФЕЈ И ФРАНЧЕСКА ВИЛСОН – ЧЛанице СПФ У ПОМОЋ СРПСКИМ ИЗБЕГЛИЦАМА НА КОРЗИЦИ

СПФ деловао је из Лондона, а у току рата и по ослобођењу мењао је своје циљеве зависно од потреба у Србији: био је присутан у збеговима, у време велике епидемије пегавог тифуса, у окупираној земљи, у емиграцији и евакуацији избеглица, ратних заробљеника и интернираних цивила у логорима, у обнови ослобођене земље. Српски потпорни фонд је помагао српску војску и народ у Србији, у повлачењу у Скадру, у Драчу, на Крфу, Корзици, у другим деловима Француске, у Битољу, на Солунском фронту, у Бизерти.

У оквиру санитарске подршке СПФ је организовао и послао пет болница у Србију, у време велике епидемије пегавог тифуса. Са долаком лета и загишјем епидемије, трећа јединица СПФ у Крагујевцу је широм Шумадије организовала седам диспанзера за лечење локалног становништва. Леди Пеџет, после окупације Србије, на челу прве болнице СПФ остаје у окупираном Скопљу све до 1917. године. Истовремено, госпођа Стобард је са својом медицинском мисијом пратила повлачење српске војске и народа преко Црне Горе и Албаније, па је тако поделила голготу српског егзодуса.

Како је Болница шкотских жена организовала медицинску негу и рехабилитацију српских избеглица на Корзици, Српски потпорни фонд је снабдео болницу креветима, ћебадима, бринуо о смештају избеглица, њиховој гардероби, храни, лековима. Истовремено је француска влада подржала живот српске избегличке колоније својим гостопримством, не само на Корзици већ широм Француске. Није био нимало лак задатак организовати и осмислити даљи живот, повратити наду и веру свих безнадежних, нападених и изгладнелих и оболелих (слике 2 и 3).

Болница шкотских жена, која је формирала Јединицу Корзика за српске избеглице на Корзици (*Serbian Refugee Hospital, Corsica*), имала је поред Српског потпорног фонда и материјалну помоћ и подршку града Манчестера и Уније уједињених синдиката. Међу првим представницама Српског потпорног фонда које су стигле на Корзику биле су социјалне раднице Маргарет Макфеј (*Margaret MacFie*, 1890–1971) и Франческа Вилсон (*Francesca Wilson*, 1888–1981), која ће своја искуства записати у књизи „На ивици хаоса“ (*In the Margin of Chaos*) [8].

Маргарет Макфеј (*Margaret Stewart McFie*, 1890–1971) рођена је и одрасла у католичкој породици, стекла универзитетско образовање на Универзитету Оксфорд. У Србију је дошла 1915. године као болничарка у саставу Болнице Српског потпорног фонда, која је деловала у Пожаревцу. Како је Маргарет завршила студије француског језика на Оксфорду, прва у класи,

Слика 2. Особље и болесници Болнице шкотских жена у Ајачу, на Корзици.

Figure 2. The staff and patients of the Scottish Women's Hospital in Ajaccio, Corsica

лако је учила стране језике, говорила је и српски течно. После повлачења српске војске велики број избеглица из Србије пребачен је на Корзику и смештен у Ајачу, Бокоњану и другим местима на Корзици. Маргарет Макфеј је заједно са млађом колегиницом Франческом Вилсон, а уз велику помоћ и подршку Српског потпорног фонда, организовала социјалну бригу за српску избеглу колонију на Корзици (1916).

Доласком зиме 1917. године заједно је са Франческом Вилсон пребачена у Бизерту, у Северну Африку. Њена пожртвована мисија са српским избеглицама, војницима и инвалидима на опоравку и лечењу допринела је бољој социјалној бризи и сагледавању њихових духовних потреба. У послератном периоду Маргарет Макфеј се у Србији залагала за оснивање Института за слепе у Земуну и обучавање српских болничарки. Августа 1919. године Маргарет Макфеј је одликована Орденом Светог Саве, V реда.

Франческа Мери Вилсон (*Francesca Mary Wilson*, 1888–1981) рођена је у квекерској породици у Њукаслу (Слика 4). После завршене женске гимназије у родном граду, студија на колеџу Њунам и Кембриџу, Франческа Вилсон је стекла квалификацију професора. Почетак Првог светског рата ју је затекао на месту професорке, кад се укључила у помоћ белгијским избеглицама. Убрзо постаје чланица Удружења пријатеља (*the Society of Friends*) и Српског потпорног фонда (*the Serbian Relief Fund*) у помоћ деци у Француској. Почетком 1916. године, као представник Српског потпорног фонда, одлази на Корзику у оквиру програма помоћи српској избеглој колонији. Од 1917, заједно са Маргарет Макфеј, придружује се свом брату Морису Вилсону (*Maurice Wilson*) у Бизерти, Северна Африка, где се посвећује српским рањеним војницима на опоравку.

У послератном периоду Франческа Вилсон је посетила Србију, била у Београду, у Нишу и другим градовима, у циљу ширења хуманитарне помоћи расељеним лицима и рањеним војницима, повратницима из рата. О својим искуствима са Србима у изгнанству и у Србији у време Првог светског рата написала је књиге „Портрети и слике из Србије“ (*The Portraits and*

Слика 3. Болница шкотских жена за Србе у Ајачу, на Корзици.

Figure 3. The Scottish Women's Hospital for Serbs in Ajaccio, Corsica

Слика 4. Франческа Мери Вилсон (1888–1981)

Figure 4. Miss Francesca Mary Wilson (1888–1981)

Sketches of Serbia, 1920), „Југословенска Македонија“ (*Yugoslavian Macedonia*, 1930), које су касније постале део књиге „На ивици хаоса, Сећања на социјални рад у и између три рата“ (*In the Margin of Chaos, Recollections of Relief Work in and between Three Wars*, 1944) и „Последице“ (*Aftermath*, 1947) [9].

У периоду између два светска рата живела је у Бирмингему, али је и наставила свој рад са квекерима за добробит избеглог народа у Бечу, Русији, Шпанији, Мађарској, Пољској у време и после Другог светског рата. После Другог светског рата придружила се новоформираној Организацији за добробит и рехабилитацију

при Уједињеним нацијама (*The United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA*), где је као виши социјални радник бринула о преживелим расељеним лицима из логора Дахау, Јужна Немачка, али је у том својству посетила Чехословачку, Југославију и Аустрију [10]. Франческа Вилсон је носилац Ордена Светог Саве, V реда.

„Српски потпорни фонд је учинио све да српске избеглице на Корзици понесу судбину избеглиштва као борбу, а никако као тугу и депресију. Српски потпорни фонд је успешно обављао свој посао тамо (на Корзици), рекла ми је она (Маргарет Макфеј). Ти знаш како је хуманитарна помоћ често само дељење хране или неке друге помоћи без икакве координације и неког одређеног циља иза тога. Хуманитарни рад и брига на Корзици су били добро организовани од почетка. На

самом почетку Французи су само сместили избеглице у велике бараче и ту им обезбедили храну и кров над главом и то је све. Онда је Српски потпорни фонд расподелио те избеглице по приватним домовима да живе са локалним породицама по селима. Поред тога, СПФ је отворио школе, диспанзере, цркве и радионице за избеглице и радио све што је могуће да им пружи културан живот, како би им живот у избеглиштву био не само једва подношљив већ и користан“ [8].

ЗАХВАЛНИЦА

Аутор захваљује Алану Камингу (*Alan Cumming*) из Шкотске на уступљеним фотографијама из своје архиве.

ЛИТЕРАТУРА

- Bojić D. Srpske избеглице у Првом светском рату (1914–1921). Београд: Завод за удџбенике; 2007.
- Radovanović Z. Srbi na Korzici. Novi Sad-Beograd: Prometej-Radiotelevizija Srbije; 2014.
- Aldridge MO. The Retreat from Serbia through Montenegro and Albania. London; 1916.
- Petrović N. Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Francuskoj – Pariz i njegova arhivska građa. Časopis Arhiva Jugoslavije 2001; 2: 28–40.
- Popović-Filipović S. Srpske избеглице у Првом светском рату – Спас за српску децу од ратних стрехота и њихово школовање у Француској. Ниш: Нишки весник бр. 56; 2009.
- Petrović N. Dr Miloš Borisavljević – prilog za zaboravljenu biografiju (1855–1934). Užice: Istorijska baština бр. 19; 2010.
- Popović-Filipović S. Srpski potporni fond u Srbiji i sa Srbima u izgnanstvu u vreme Prvog svetskog rata i u posleratnom periodu. Naučni skup – 800 godina srpske medicine, Sokolski zbornik. Beograd: Infinitas i Srpsko lekarsko društvo; 2012.
- Wilson FM. In the Margin of Chaos. New York: The MacMillan Company; 1945
- Roberts SL. Place, Life Histories and the Politics of Relief: Episodes in the life of Francesca Wilson, humanitarian educator activist, A thesis submitted to the University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy, School of Education, College of Social Sciences, the University of Birmingham. Birmingham; 2010.
- The Scottish Women's Hospitals. (Accessed July, 2017) Available at: <http://scottishwomenshospitals.co.uk>

Serbs on Corsica in the Great War – Part 1

Slavica Popović-Filipović

Serbian Medical Society, Section for History of Medicine, Belgrade, Serbia

SUMMARY

Historians and historical research of the role of the Serbian nation in the Great War give ample respect and recognition of the great battles and great victories. However, the exodus of the Serbian people and its armies out of Serbia is also not forgotten. Neither are the Salonika Front, nor other battlefronts. Less well known and researched is the fate of 35,000 young Serbian recruits, the young people dispersed to distant lands.

This research is concentrated on the fate of the Serbian refugees in Corsica, on those who helped them, looked after them, and treated them to recovery, and who themselves came there from other parts of the world. Those Serbian refugees in Corsica were looked after by the representatives of diplomatic, humanitarian, and medical missions from Serbia, France, and Great Britain. The life of the Serbian refugee colony in Corsica was organized, financed, and supported by the Royal Serbian Government in exile in France, the French Relief Committee

for the wounded, sick, and refugees, the Serbian Relief Fund, the Scottish Women's Hospitals for Foreign Service, the local authorities, and numerous individuals in Corsica.

We have paid particular attention to the Scottish Women's Hospital in Corsica that provided a special hospital unit called "Corsica Unit," situated in Ajaccio, with the isolation ward in Lazaret, and ambulances and dispensaries located in various villages, where the Serbian refugees were billeted. At the time of centennial commemorations of the Great War, we want to express our profound gratitude to the humanitarian and medical assistance from all quarters, and in particular to the Scottish Women's Hospitals, and Dr. Elsie Inglis, the founder and the leader of this medical mission.

Keywords: World War I; French medical help; Serbian Red Cross; Serbian Relief Fund; Scottish Women's Hospitals; Corsica; Serbia; Inglis E